

הכנס המדעי ה-16
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ה

היסטוריה

יו"ר: ג'ק פסטור

הצצה לחיי הרווחה בבית אמידים בקיסריה הרומית
A glance into a wealthy house of Roman Caesarea

במהלך החפירות שהתנהלו בקיסריה בין 1992 ל-1998 על-ידי משלחת של רשות העתיקות בראשות ד"ר יוסף פורת, התגלו מספר בתי אמידים רומיים. בית האמידים אותו אנו מבקשים להציג טרם פורסם. הוא נבנה בראשית המאה הראשונה לספירה באינסולה W2S3 ונתחם מצפון, דרום ומזרח על-ידי רחובות, ובמערב על-ידי טיילת שגבלה בגב הקירקוס של הורדוס. בית האמידים נבנה במתכונת הבתים האיטליים, עם טבלינום הצופה אל האטריום, טריקליניה, חצר פריסטילית, לרריום וחדרי מגורים. לבית היה גם מרחץ פרטי, מטבח ואגף משרתים. שורת החנויות - בתי מלאכה וטברנאי - שלאורך אגפו המזרחי, היו רכוש של בעל הבית והופעלו על-ידי משרתיו או על-ידי מי ששכר אותן מידיו.

ב-40 השנים הראשונות מאז נבנה הבית היו חדרי האירוח והמגורים מרוצפים באופוס סיגנינום איכותי וקירותיהם עוטרו בציורי קיר. במרכז החצר הפריסטילית, סביב הבריכה שנצבעה בכחול, עמדה פרגולה, וסביב לה משלושה עברים היה גן פורח. לאחר דיכוי המרד הגדול על-ידי הרומאים הבית שופץ, ציורי הקיר חודשו, הרצפות הוחלפו בפסיפסים, והתקרות והמשקופים צופו בסטוקו. כעבור דור צופו חלק מקירות הבית גם בלוחות שיש, בחדרים אחדים הונחו רצפות אופוס-סקטילה, ושני פדסטלים נוספו לחזית הטריקליניום הפונה לחצר הפריסטילית. על הפדסטלים הוצבו פסלי שיש של הדיוסקורים מלווים בסוסיהם. לפרגולה נוספו תבליטי שיש.

הרבה ניתן ללמוד על הבית ועל בעליו מהתכולה שהתגלתה בחפירה. איכות העיטור ותכיפות השיפוצים שנעשו במבנה, כמו גם שפע כלי השולחן שיובאו מאיטליה, גליה ואסיה הקטנה ונמצאו בו, מעידים לא רק על עושרם של בעלי הבית, אלא גם על טעמם וזיקתם לתרבות הרומית. בין מרכיבי המזון שעלו על שולחנם היו מיטב היינות של האימפריה, גארום (ציר דגים) מספרד ואזור הים השחור, ושמן זית ממיטב המטעים של דרום איטליה והים האדריאטי.

אין לדעת אם הבית אוכלס לאורך השנים על-ידי אותם בעלים, אך כל האמור לעיל, כמו גם מיקומו של הבית, בין הנמל לפרייטוריום, והיותו משתרע על אינסולה כה גדולה הצופה אל זירת הקירקוס ואל הים, מאפשרים לשער שמי שהתגורר בו מילא תפקיד ציבורי חשוב בממשל של הפרובינציה. הבית נהרס בראשית המאה השלישית לספירה ובמקומו נבנה בית מרחץ ציבורי.

מילות מפתח: קיסריה הרומית, בתי אמידים, פסיפסים, ציורי קיר, פיסול

Merav Lavi Bekin

מרב לבאי בקין

זיכרון צילומי: סיפור קורות שמעון (בֶּבְקָה) בקין כפעיל ארגון "הבריחה" (1945-1948)

**A photographic memoir: Telling the story of Shimon (Bebka) Bekin
 as a 'Brichah' activist (1945-1948)**

עבודה זו הינו תולדה של מחקר אישי שערכתי תוך התחקות אחר קורות חייו של אבי - שמעון בֶּבְקָה בקין ז"ל (להלן בבקה). העבודה עוסקת בסיפור חייו בטווח השנים שבין 1939 ל-1948. המחקר מהווה חלק מעבודת הגמר היישומית שהכנתי בהנחייתה של פרופ' נעימה ברזל כחלק מדרישות הלימודים לתואר שני.

קורותיו של אבי באותן שנים מייצגות מחד סיפור פרטי ואישי של אדם ספציפי, בעל מאפייני אישיות, חינוך ועמדות מסוימות מאוד, ומאידך משקפות את סיפורה של התקופה הסוערת בדברי ימי ההיסטוריה של זמננו (ההיסטוריה של הציונות), למן פרוץ מלחמת העולם השנייה ועד הקמתה של מדינת ישראל.

בגישת המחקר המיקרו היסטורי המשמשת בעבודה זו, נעשו מעבר והשלכה דו-כיוונית בין המיקרו למקרו, בין סיפור החיים החד-פעמי ובין התהליכים ההיסטוריים. ניתן לראות בעבודה זו, במבט ההולך מן הכלל אל הפרט, כיצד אירועי התקופה והתהליכים ההיסטוריים הכלליים, משפיעים באופן ישיר על חייו של מושא המחקר. מרבית המחקר התבסס על מקורות ראשוניים: מסמכי ארכיון, עיזבון הכולל הקלטות של ראיונות וניתוח פרשני של אלבום תמונות אישי.

הפרק הראשון עוסק במתודולוגיה, והחל מהפרק השני מובא סיפור חייו של בבקה - רקע לתקופה וקורות ילדותו ונעוריו של בבקה בפוניבו' – 1920-1939; הפרק השלישי דן בתקופה מפרוץ מלחמת העולם השנייה, ההימלטות מזרחה, הגיוס לצבא האדום והשירות בדיוויזיה הליטאית עד פציעתו הקשה ובעקבותיה היותו סטודנט במוסקבה עד תום המלחמה – 1939-1945; הפרק הרביעי דן בתקופת התגייסותו ושירותו החשאי כשליח לתפקידים מיוחדים למען ארגון "הבריחה" ברחבי ברית המועצות, בשליחות תא פעולה מחתרתי בוילנה – 1945-1946; הפרק החמישי דן בתקופת שהותו בזהות בדויה בשלזיה-פולין, בה פעל כמרכז ומחנך בקיבוץ עלייה של השומר הצעיר, ובמקביל הוסיף לפעול כמבריח גבולות מפולין לצ'כוסלובקיה בעבור "הבריחה". פרק זה עוסק בתולדותיו עד תום פעילותו עם הקיבוץ בפולין ובצרפת ומסתיים עם עלייתו לארץ – 1946-1948. פרק זה נעשה מתוך ניתוח פרשני של אלבום התמונות תוך הצלבת מידע ממקורות שונים.

המחקר הינו מתווה לתערוכה מקוונת המסתמכת על חומרי המחקר והידע שנדונו לעיל. דבר זה נובע מהיותי אוצרת במקצועי ומן האמונה ביכולתה של התערוכה המקוונת להיות כלי חינוכי ותודעתי אפקטיבי. התערוכה מאפשרת הצגת הצד התייעודי-היסטורי באופן אינטראקטיבי ומאפשרת למבקר הווירטואלי להיות שותף פעיל בתהליך גילוי העובדות ואף להוסיף, לחקור, ולתרום ידע חדש וחומרים חדשים לבניית גוף הידע וגוף התערוכה. התערוכה הווירטואלית מתחקה אחר תהליך המחקר בעבודה זו ומשתמשת בסיפור החיים של בבקה כציר עלילתי לתערוכה היסטורית, דרך חומרי הארכיון והעיזבון, ומתוך התייחסות להקשרים ההיסטוריים והגיאוגרפיים.

מילות מפתח: זיכרון, "הבריחה", אלבום צילומים, תערוכה מקוונת, שמעון בבקה בקין

Tamar Holtzman

תמר הולצמן

מאפיינים מרכזיים של מעברות בטבעון ובקריית עמל - 1951-1966

Central characteristics of new immigrant camps (ma'abarot) in Tivon and Kiryat Amal, 1951-1966

המחקר עוסק בשתי המעברות שהוקמו בתחומי קריית-טבעון בראשית שנות ה-50. מעברות אלו, כמו שאר המעברות, טרם נחקרו וכמעט שאין תיעוד אודותיהן. בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל הגיעו אליה מאות אלפי עולים. החל משנת 1950 הם שוכנו במעברות אשר נבנו במהירות מחומרי בנייה קלה (אוהלים), בדונים, פחונים וצריפי עץ) ונפרסו על פני כל הארץ. בין השנים 1950-1952 הוקמו יותר מ-100 מעברות.

עד לפרסום מחקר זה, נושא המעברות לא נחקר בהיקף היחסי למידת התופעה בנוף התרבותי של ישראל ובזיכרון ההיסטורי שלה. המחקרים שעסקו בעלייה ההמונית לא הקיפו את תופעת המעברה בנוף הארץ

ולא עסקו באופן שיטתי באורח החיים בה. לעומת מקומה של המעברה בספרות, בתאטרון, בקולנוע ובפזמונאות - הרי שמקומה של התופעה בהיסטוריוגרפיה טרם עוצב וטרם נבחן דיו.

המחקר מהווה עבודה חלוצית בתחום הבנתה של תופעת המעברות בתקומת מדינת ישראל. כלי המחקר התבססו על מסמכים ממגוון ארכיונים, על ראיונות עם תושבי המעברות ועם התושבים הוותיקים שבקרבתן (תוך התייחסות זהירה וביקורתית), ובנוסף נערכה סקירה מעמיקה של עיתונות יומית בת התקופה, ושימוש במפות ובתצלומי אוויר.

ממצאי המחקר הוכיחו כי שתי מעברות הוקמו בתחומי היישוב בראשית שנות ה-50 (ולא שלוש כפי שנכתב בספרות המקומית). על-פי הממצאים ניתן כעת לאפיין את המעברות ולדעת מתי הן פעלו, כמה תושבים חיו בהן ומה היה מוצאם, מהם הקשיים העיקריים שעמדו בפני התושבים שחיו בהן ובפני המועצות המקומיות שסיפקו להן שירותים שונים ועוד. דגש מיוחד ניתן לפעילויות בתחום החינוך ובתחום הדת ולהתארגנות ועדים מקומיים בתוך המעברות.

מסקנות המחקר קושרות בין המקום הגיאוגרפי למקום החברתי: למיקום הפיזי של כל אחת משתי המעברות הייתה משמעות והשפעה על התפתחות החינוך, התרבות והתעסוקה של תושביה. גם האופי החברתי והפוליטי של היישובים הוותיקים הסמוכים למעברות השפיע על התפתחות מבני הציבור והמסחר במעברה. למרות המאפיינים השונים, בשתי המעברות פעלו התושבים לשיפור ושינוי מצבם במקביל לפעולות שנקטו המועצות המקומיות והרשויות הארציות.

מילות מפתח: הגירה, עולים, קליטה, קריית טבעון

